

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВЕТИ КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”
ЮРИДИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

Делян Руменов Джуров
редовен докторант
в катедра „Гражданскоправни науки”

ПРОИЗВОДСТВО ПО КОЛЕКТИВНИ ИСКОВЕ

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд
за придобиване на образователната и научна степен
„доктор”

Научен ръководител: проф. д-р Валентина Попова

гр. София, 2025 г.

Съдържание

I. Обща характеристика на дисертационния труд

1. Актуалност на темата
2. Предмет и цели на изследването
3. Методи на изследване
4. Обем и структура на дисертационния труд

II. Съдържание на дисертационния труд

1. Глава първа
2. Глава втора
3. Глава трета
4. Глава четвърта

III. Справка за основните приноси моменти на труда

IV. Публикации във връзка с дисертационния труд

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност на темата

Предмет на дисертационния труд е производството по колективни искиове. Производството е регламентирано за първи път в действащия ГПК и до настоящия момент не е било предмет на самостоятелно монографично изследване. Институтът е новост за българското право и по прилагането му липсват трайно установени традиции. Наличната съдебна практика е ограничена по обем и е изпълнена с нееднозначни разрешения по основни за производството по колективни искиове въпроси. Отделно от това, във връзка с предстоящите мерки по транспониране на Директива (ЕС) 2020/1828 на Европейския парламент и на Съвета от 25.11.2020 г. относно представителни искиове за защита на колективните интереси на потребителите и за отмяна на Директива 2009/22/ЕО в българското законодателство, се налага някои от залегналите в производството по колективни искиове разрешения да бъдат преосмислени с оглед възможността да бъдат възприети в обозримо бъдеще и други законодателни решения. По ред въпроси, които производството по колективни искиове поставя, по същество липсва научна дискусия, а по други, тя е на още начална фаза.

2. Предмет и задачи на изследването

Предмет на изследването са всички основни въпроси, които институтът повдига. Разгледани са и са анализирани действащата уредба на глава 33 на ГПК, нейното взаимодействие с правилата на общия исков процес, както и съществуващите специални правила в ЗЗП, ЗЗК, ТЗ и др. Направен е преглед и анализ на наличната литература и съдебна практика по проблемите на особеното исково производство по колективни искиове. Изведени са проблеми, които националната регламентация поставя.

Направен е исторически и сравнителноправен преглед и анализ, който дава възможност предлаганите в практиката и теорията разрешения да бъдат надградени. Вниманието е отделено и на влиянието на правото на ЕС върху националните процесуални правила и обусловилиите неговите разрешения причини.

Изследването представлява опит да бъде предложено цялостно разбиране за производството по колективни иски в България, като с него се цели да бъде поставено и началото на научната дискусия по много от проблемите, които това производство поставя с оглед съществуващата правна рамка и възможностите за нейното развитие.

3. Методи на изследване

За постигане на тези задачи са използвани нормативният, формалнологическият, правно-догматичният, системният, историческият и сравнителноправният методи. Анализирани са действащата правна уредба и съдебна практика. Анализирани са и практиката на Съда на Европейския съюз по проблема, както и практиката на Европейския съд по правата на човека. Обсъдени са и съществуващите в теорията становища по изследваните въпроси.

4. Обем и структура на дисертационния труд

Дисертацията е в обем от 413 страници, включително увод, съдържание, списък на ползваната литература и заключение. Трудът съдържа 1038 бележки под линия. Библиографията обхваща 178 заглавия, от които 102 на кирилица и 76 на латиница.

В структурно отношение дисертационният труд се състои от увод, четири глави, състоящи се от параграфи, подразделени на точки, и заключение.

Текстът е съобразен с действащото законодателство и съдебна практика към 01.01.2025 г.

II. СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Глава първа. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА

В §1 и §2 на Глава първа „ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА“ (с. 8 – 91) е направен исторически и сравнителноправен анализ на подобни на производството по колективни искове производства в държавите от англосаксонския правен кръг и континенталната правна система, както и анализ на регламентацията на института в правото на ЕС и нейното развитие. Очертани са основните за Европа и общи за държавите условия и фактори, оказали съществено влияние при реципиране на института в Европа. Тъй като, от една страна, съществуването на процесуален механизъм, сходен на американските класови искове, се разбира като необходимо, а от друга, са налице редица пречки да бъдат някои от неговите характеристики възприети, при уреждането му в европейските държави, той се оказва в една или друга степен вече изменен. Направен е кратък преглед на развитието на идеята за подобни колективни средства за защита в правото на ЕС, установяването на отклонение от принципа на процесуалната автономия и са проследени поредицата от директиви в областта за защита на потребителите, както и общите необвързващи държавите членки актове, които имат отношение към изследваното производство.

В §3 на Глава първа са изследвани познатите на националната уредба след 1991 г. искове за защита на колективни интереси (ЗУКТС, КТ, ЗЗДискр. ЗЗППТ (отм.) и ЗЗП), както и условията, довели до създаването на глава 33 в действащия ГПК. Направеният анализ установява, че в някои специални актове съществуват искове за защита на колективни интереси, като често те са съчетани и със специални правила, които са несъвместими с производството

по колективни иски. Това положение поставя неоправдано под съмнение възможността производството по колективни иски да намери приложение в подобни случаи. Обсъден е проблемът за защитата на колективните интереси на потребителите по ЗЗППТ (отм.), като е направена връзка с действащата специална уредба по въпроса в ЗЗП. В тази част също е анализиран контекста на приемането на глава 33 от ГПК, с оглед ясното извеждане на залегналите при уреждането на производството по колективни иски цели. Анализирани са и съпътстващите приемането на новия ГПК изменения в ТЗ и ЗЗП с оглед установяване целите на специалната уредба на подлежащите на разглеждане по реда на производството по колективни иски иски, залегнали в посочените нормативни актове. В тази част е направен анализ и на предприетите законодателни мерки по транспониране на Директива (ЕС) 2020/1828 на Европейския парламент и на Съвета от 25.11.2020 г. относно представителни иски за защита на колективните интереси на потребителите и за отмяна на Директива 2009/22/ЕО. След извършения преглед са направени изводи за слабостите на направените предложения в контекста на съществуващите правила на глава 33 на ГПК.

Въз основа на вече направения анализ в §4 е изведено за целите на последващото изследване и понятието за колективен иск. Очертани са неговите рамки, разграничени са другите случаи на иски, които подлежат на разглеждане по реда на производството по колективни иски. Обоснована е тезата, че производството по колективни иски намира приложение във всички случаи, когато се твърди от едно нарушение да са увредени неопределен, но определяем кръг лица, и се търси от съда съответна на това защита, независимо от вида на самото нарушение и правилата, които биват нарушени. Въз основа на правилото на чл. 379 ГПК се извеждат критериите, на които трябва да отговаря един иск, за да може да се определи като колективен (*колективен иск в тесен смисъл*). Квалификацията на иска като колективен е предпоставка правилата на глава 33 на ГПК да намерят

приложение. Колективен иск е само този иск, който се предявява за защита на правата на увредените от едно нарушение неопределен, но определям кръг лица, който съответства и на регламентирания от закона форми на защита по чл. 379, ал. 2 и 3 ГПК. Иск, предявен на друго основание и съдържащ друг петитум, не е колективен по смисъла на глава 33 на ГПК. Като специфична особеност на националната уредба е посочен фактът, че по силата на изрични разпоредби на закона по реда на това производство се разглеждат и други иски, които не отговарят на установените в глава 33 на ГПК условия, за да могат да бъдат квалифицирани като колективни. Те условно могат да се определят като иски, подлежащи на разглеждане по реда на производството по колективни иски (*колективни иски в широк смисъл*). От друга страна, към някои иски, които могат да се определят като колективни с оглед наличието на критериите по глава 33 на ГПК, са предвидени някои специални правила, които отчасти изключват тези на особеното производство по колективни иски (*специални колективни иски*). Обсъдени са и характеристиките на т.нар. представителни иски по Директива 2020/1828 и са направени изводи за съотношението им с колективните иски. Изведена е тезата, че те представляват вид специални колективни иски. Очертани са видовете колективни иски, определени в чл. 379, ал. 2 и 3 ГПК, което е необходимо и за целенасоченото извършване на анализа в следващите глави.

Глава втора. ПРЕДМЕТ. СТРАНИ. ДОПУСТИМОСТ

В §1 на Глава втора (с. 92 – 207) е направен анализ на нарушението, като основание на колективния иск, и са изведени особеностите, които го отличават от другите нарушения, познати на гражданското право. Основание за предявяването на колективен иск може да е всяко нарушение, стига то да е от естеството да засегне неопределен, но определяем кръг лица. То може да се изразява както в действие, така и в бездействие. Без значение са видът и степента на нарушения нормативен акт. Успоредно с общия режим по чл. 379

ГПК съществуват и специални правила, които го изключват и които намират приложение само при защитата на колективните интереси на потребителите и при нарушаването на точно определени правила. Обосновава се тезата, че вината на ответника е релевантна в производството по колективни иски, доколкото с иски се цели да бъде установен определен състав на виновна отговорност. Когато материалното право урежда състав на обективна отговорност, не е налице правен интерес от установяването на вината. При осъдителните иски, в случаите когато искането се ограничава до това ответникът да бъде осъден да преустанови твърдяното нарушение, вината също не е от значение. Обърнато е специално внимание на възникващите в практиката проблеми относно допустимостта на тези иски при наличието на договорни отношения между увредените лица и ответника, както и на случаите, когато с оглед спецификите на увреждането, искът би подлежал на разглеждане по реда на АПК (ЗОДОВ). Аргументира се разбирането, че съществуването на предходни административни или договорни правоотношения между ответника и отделните засегнати от нарушението лица не може да се яви пречка пред предявяването на колективен иск. Те сами по себе си не изключват възможността да бъде удовлетворено изискването кръгът на увредените от нарушението лица да не може да бъде определен, но да е определяем, тъй като релевантна за тази преценка е възможността ищецът да установи този кръг към момента на предявяване на иски, а не принципната възможност той да бъде установен след щателно проучване и при наличие на цялата необходима за това информация.

По отношение на възможния петитум на колективните иски се анализира правилото на чл. 379, ал. 2 и 3 ГПК. Иск, чийто петитум не съответства на предвидените във въпросните правила форми на защита, е недопустим. Не може да бъде предявен иск за установяване на различни от посочените в чл. 379, ал. 2 ГПК факти, нито осъдителен иск за защита на други от предвидените в чл. 379, ал. 3 ГПК интереси. Конститутивен колективен иск

като правило е недопустим. Конститутивен иск може да бъде разгледан по реда на производството по колективни иски, когато това е изрично предвидено в закона и по правило са налице съответни допълващи уредбата на глава 33 на ГПК правила. Към настоящия момент такъв иск е уреден в чл. 74 ТЗ, когато с него се атакува решение на общото събрание на инвестиционно дружество от отворен тип, но няма пречка българският законодател да установи и други подобни случаи.

В тази част е направен и анализ на колективния интерес и са изведени неговите характеристики. Българският законодател свързва исковите по чл. 379, ал. 3 ГПК със защитата на колективен интерес. Въз основа на действащите правила на глава 33 на ГПК се налага извод, че колективният интерес отразява определена степен на общност между засегнатите от нарушението лица, като изразява техните общи права и интереси. Затова и изискването осъдителният иск да служи за защита на съответния интерес слага рамка пред възможността да бъде претендирано обезщетение за лично претърпените от отделните увредени от нарушението лица вреди. Колективен иск може да се води и за защита на т.нар. колективни права, в случай че българският законодател регламентира такива, но това не е условие за неговата допустимост. Правният интерес от търсената с колективен иск защита се поражда не само когато колективният интерес е вече увреден, но и ако е само застрашен. Съответно на тази форма на накърненост на колективния интерес се явява осъждането на ответника да преустанови нарушението, като по този начин се цели избягването на настъпването на вреди. Колективният интерес е част от правния интерес от търсената с колективните иски по чл. 379, ал. 3 ГПК защита и е тясно свързан с процесуалната легитимация на ищеца.

В §2 са изследвани различните категории легитимирани да предявят колективен иск лица. Изведени са особеностите по отношение на лицата, които твърдят да са лично увредени от нарушението, както и що се отнася до субектите, на които правото на иск е предоставено по други съображения –

организациите на гражданите и КЗП. Легитимирани да предявят колективен иск са две или повече лично засегнати от нарушението лица (увредените от нарушението лица и лицата, които твърдят техни колективен интерес да е накърнен). Правото на иск им е предоставено с оглед личната им заинтересованост от изхода на делото, която ги поставя в идентично положение с това на другите увредени от нарушението лица. От друга страна, с оглед предполагаемо по-високото ниво на експертиза и наличните ресурси, правото на иск се предоставя и на определени организации и държавни органи. Специалната уредба за защита на колективните интереси на потребителите предоставя правото на иск единствено на съответните организации и КЗП, което дава повод за изказване на нееднозначни становища за възможността иск за защитата на колективните интереси на потребителите да бъде предявен от лично засегнати от съответното нарушение лица. В тази връзка се обосновава становището, че лично засегнатите от нарушението потребители могат да предявят колективен иск на основание чл. 379 ГПК и в тези случаи. Ако тази възможност бъде отречена, те биха поставени в по-неблагоприятна ситуация от останалите лица, които нямат качеството на потребител.

Обсъдени са застъпените в теорията и практиката разбирания за характера на процесуалната легитимация на тези лица. Фактът, че във всички случаи в тези производства се защитават и чужди права и интереси, поставя въпроса за характера на процесуалната легитимация на лицата, които предявяват иск в тези производства. От направения анализ на теорията и практиката се налага извод, че изследваното явление се доближава в най-голяма степен до случаите на процесуална субституция от вида на суброгацията. Това положение не е несъвместимо с изказваното разбиране в държавите от англо-саксонския правен кръг, че въпросните лица имат качеството на „представителен ищец“. Разгледани са и особеностите на процесуалната легитимация на ответника. Според правилата на българския ГПК надлежна страна - ответник в производството по колективни искове може

да е само индивидуално определено лице. Процесуалният закон предвижда, че искът следва да се предяви срещу нарушителя, но от правилата на гражданската отговорност за вреди (чл. 49 ЗЗД) и целите на колективните иски се налага извод, че искът може да бъде насочен и срещу лицето, което не е причинило с личното си поведение съответните вредоносни последици, но отговаря за поведението на причинителя съобразно правилата на материалното право. Други изисквания по отношение на качеството на ответника уредбата на глава 33 на ГПК не поставя, поради което такъв може да бъде и държавата, съответно държавно учреждение или община.

Освен това в §3 на тази глава са обсъдени процесуалните предпоставки за допустимостта на колективните иски, като направеният анализ на предмета и страните позволява да бъдат очертани и техните особености в производството по колективни иски. Анализирани са и специалните предпоставки за допускане на колективните иски до разглеждане, както и съществуващите специални правила за проверката за тяхното наличие. Те са характерни само за това производство и обуславят допускането на колективния иск до разглеждане. Особените изисквания се проверяват по реда на специално регламентирани за целта процесуални правила, които отразяват спецификите на преценката, която трябва да бъде извършена относно възможностите на лицата, предявили иска, сериозно и добросъвестно да защитават колективния интерес, респ. да понесат тежестите във връзка с водене на делото. Въпросните правила въвеждат две самостоятелни изисквания, чието кумулативно изпълнение е условие искът да бъде допуснат до разглеждане. Проверката на всяко от тях налага комплексна и конкретна преценка с оглед всички обстоятелства и доказателства по случая. Изискването за добросъвестност и това за възможностите на ищеца да бъдат понесени тежестите във връзка с водене на делото предпоставят и ограничаването на формите на финансиране от трети лица и други взаимодействия, които могат да поставят ищеца в зависимост от ответника или

негови конкуренти. Законът предвижда, че разглеждането на делото по предявения иск може да се допусне и когато едно от предявилите иска лица отговаря на условията по чл. 381 ГПК, както и когато те всички заедно отговарят на тези изисквания. Лицата, които не са установили възможностите си добросъвестно да защитават колективния интерес, се отстраняват, когато някой от другите предявили иск субекти отговаря на изискванията по чл. 381, ал. 1 ГПК. Преценката за наличието на тези обстоятелства може да се извърши и в открито съдебно заседание, в което могат да бъдат представяни всякакви по вид доказателствени средства. Съдът се произнася с определение, като в случай че искът не се допуска до разглеждане, то подлежи на въззивно и касационно обжалване.

Обосновава се тезата, че наличието на някои от установените по чл. 381, ал. 1 ГПК предпоставки не е необходимо да бъде установявано по всяко конкретно производство, доколкото по отношение на някои легитимирани субекти то е удостоверено отнапред. Така например тези предпоставки не следва да се проверяват по отношение на КЗП, а по отношение на сдруженията на потребителите, включени в списъка по чл. 164, ал. 1, т. 7 ЗЗП, би следвало да се счита за установена тяхната способност сериозно и добросъвестно да защитават увредения интерес. Би следвало наличието на условията по чл. 381, ал. 1 ГПК да не бъде установявано и по отношение на ищците по чл. 74 ТЗ, когато този иск се разглежда по реда на глава 33 на ГПК, тъй като в противен случай то би се превърнало в непреодолима пречка пред правото им на защита, което въпросните лица и не могат да упражнят по друг начин.

С оглед особеностите на предмета и страните в производствата по колективни иски е обосновано разбирането, че трудно мислима е възможността, ако съдът не допусне производството за разглеждане по реда на особеното исково производство по колективни иски, да се образува дело по общия исков ред.

Глава трета. ОСОБЕНОСТИ В ПРОЦЕДУРАТА

В §1 на Глава трета (с. 208 – 298) са анализирани правилата за провеждане на открито подготвително съдебно заседание по тези производства и въпросите, по които съдът трябва да се произнесе. В неговите рамки трябва да бъдат уточнени обстоятелствата, въз основа на които може да бъде определен кръгът на увредените от нарушението лица, както и подходящ способ за разгласяване на иска и срокът за това. По отношение на определянето на подходящ начин на разгласяване и срока, в рамките на който увредените от нарушението лица биха могли да упражнят своите права, съдът разполага с широки правомощия и трябва да вземе най-подходящото според обстоятелствата по случая решение. Направени са и предложения за усъвършенстване на уредбата с разширяване на служебните правомощия на съда при определяне на критериите, въз основа на които може да бъде определен неопределеният, но определяем кръг на лицата, увредени от нарушението.

Внимание е отделено и на извършването на разгласяването на предявяването на иска. То има за цел да обезпечи възможността на увредените от нарушението лица да упражнят правото си на правосъдна защита в рамките на производството по колективния иск, както и правото им да заявят, че ще осъществят защитата си самостоятелно в отделно производство. То представлява изпълнение на постановеното по чл. 382, ал. 2 ГПК определение и извършването му е условие, за да може разглеждането на делото да бъде продължено.

В §2 е направен преглед на съществуващите от гледна точка на възможното поведение на легитимираните лица, които не са предявили иска, модели на организация на тези производства, като правилата на глава 33 са поставени в този контекст и са направени изводи относно възприетите от българския законодател разрешения. ГПК регламентира специфичен модел на организация на производството по колективни иски, при който обвързани от

постановеното по делото решение са всички лица, които твърдят да са увредени от нарушението, с изключение на тези, които са заявили, че ще осъществят защитата си самостоятелно в отделно производство. В същото време е уредена процесуална възможност легитимирани да предявят иска лица да бъдат конституирани по делото като специфичен тип страна, но тъй като по отношение на тях не се проверява наличието на обстоятелствата по чл. 381 ГПК, техните процесуални права са по-ограничени по обем. Направени са изводи относно процесуалното положение на тези лица и предоставените им права.

В §3 са обсъдени и спецификите при разглеждане на делото с оглед типичното му и нетипично развитие. Разгледана е възможността спорът да бъде уреден със съглашение. Законът изрично регламентира тази възможност. Съглашението подлежи на утвърждаване от страна на съда, като в допълнение на това дали не противоречи на закона или добрите нрави, съдът проверява и дали с включените в него мерки не се накърнява и защитаваият колективен интерес. Когато споразумението е утвърдено от съда като съдебна спогодба, то се ползва с последиците на влязло в сила съдебно решение в производството по колективни искове, включително с оглед специфичните субективни предели на СПН. Разгледана е и възможността за извършване на някои други разпоредителни действия с правото на иск в процеса. Възможността да бъде извършено оттегляне, отказ от иск или изменение на иска не е изрично регламентирана в глава 33 на ГПК, което поражда съмнение относно допустимостта на подобни процесуални действия. Обосновава се тезата, че доколкото оттеглянето на иск представлява разпореждане само с упражненото право на иск от страна на ищеца, няма основание то да бъде изобщо отречено в това особено исково производство. Аргументира се тезата, че възможността да бъде извършен отказ от иск може да бъде допусната само ако се настоява, че последиците на това процесуално действие засягат единствено предявилото иска лице, но не и другите легитимирани да предявят иск субекти. Излагат се

съображения, че във всички случаи конституираните на основание чл. 383 ГПК по делото лица могат да продължат делото и след оттеглянето/ отказа от иск на първоначалния ищец, в случай че някое от тях или всички заедно отговарят на условията по чл. 381, ал.1 ГПК. Обосновава се и теза, че трудно мислимо е изменението на основанието на иска чрез добавяне на ново основание или промяна на първоначално въведеното основание, тъй като то би предизвикало на практика нуждата процесът да започне отначало и във всички случаи би се явило прекомерно обременително за защитата на ответника. Недопустимо е и извършването на ред други процесуални действия, като встъпване или привличане на подпомагаща страна на страната на ищеца, предявяване на обратен иск срещу нея, предявяване на насрещен иск, възражение за прихващане и т.н.

В §4 е изследвана възможността за определяне на привременни мерки, като самостоятелна специфика на тези производства. Анализирана е необходимостта от регламентиране на такива мерки, като са обсъдени аргументите против тяхното законодателно уреждане. Тези мерки са част от самия исков процес. При постановяването им съдът извършва конкретна преценка, като може да определи и други и различни от поисканите от ищеца мерки. Тази негова дейност по определяне на подходящи според обстоятелствата по случая мерки се доближава до т.нар. спорна съдебна администрация. Въз основа на действащата уредба и наличната съдебна практика са изведени предпоставките за тяхното допускане. Определянето на привременните мерки е предпоставено, освен от искането на ищеца, и от допустимостта на иска, неговата квалификация като колективен, както и от изискването съответната мярка да се явява подходяща. Не е подходяща мярка, която не осигурява защита на защитавания в производството колективен интерес. Определените в хода на процеса мерки могат да бъдат отменяни и изменяни от постановилия ги съд. Определението, с което те се допускат подлежи в същото време на въззивно и касационно обжалване, независимо от

наличието на условията по чл. 280, ал. 1 и 2 ГПК. При привременните мерки, за разлика от обезпечителните мерки, се стига до привременна реализация на част от търсената с иска защита. С привременните мерки обаче спорът не се разрешава по същество, нито те пораждат присъщата на влязлото в сила решение СПН.

Глава четвърта. РЕШЕНИЕ. ПОСЛЕДИЦИ НА СЪДЕБНОТО РЕШЕНИЕ

В §1 на Глава 4 (с. 299 – 389) са разгледани въпросите за постановяването и възможните видове съдебни решения. По отношение на постановяване на решението в производството по колективни иски не се наблюдават съществени особености. Решение при призвание на иска по въпросите, които са в засилените служебни правомощия на съда, обаче не може да бъде постановено, тъй като това би могло да засегне по неблагоприятен начин колективния интерес. Такова решение е възможно по иск по чл. 379, ал. 2 ГПК, доколкото търсената с него защита се ограничава до установяване на нарушението. Недопустимо е и постановяването на неприсъствено решение срещу ищеца.

В §2 са обсъдени последиците на постановеното в производството по колективни иски решение. Изведени са специфичните особености по отношение на обективните и субективните предели на СПН. При исковите по чл. 379, ал. 2 ГПК СПН обхваща посочените във въпросната разпоредба факти. В случаите на иск по чл. 379, ал. 3 ГПК тя се отнася до установеното в решението конкретно притезание, което е възникнало в резултат на увреждане или застрашаване на колективния интерес. Обоснована е тезата, че с оглед факта, че с колективния интерес се дава израз на индивидуалните права на отделните увредени от нарушението лица, би следвало СПН в последния случай да обхваща и факта на нарушението във връзка с индивидуалните притезания за обезщетение за лично претърпените от всяко от засегнатите от

нарушението лица вреди. Така те могат да се позоват на решението, с което искът по чл. 379, ал. 3 ГПК се уважава срещу ответника в производството по индивидуалния си иск, по който претендират лично претърпените от всяко от тях вреди.

Що се отнася до субективните предели на СПН, чл. 386, ал. 1 ГПК установява изключение от принципа, че решението има действие само между страните по делото, като разпростира последиците му спрямо всички лица, които твърдят да са увредени от нарушението, освен тези, които са заявили, че ще осъществят защитата си в самостоятелен процес. С оглед особеното положение на легитимираните да водят такива иски лица спрямо защитата на колективния интерес е обосновано разбирането, че следва да се приеме, че влязлото в сила съдебно решение погасява правото на иск за същото нарушение и на другите посочени в чл. 379 ГПК лица, които не претендират да са лично засегнати от нарушението и не са предявили иск.

Тясно свързан с проблема за СПН е този за зачитането на решението, постановено в тези производства, което поради невъзможността в рамките на самото производство да бъдат претендирани индивидуално претърпените от отделните увредени от нарушението лица вреди, се явява от ключово значение. Решението, с което колективният иск се уважава, следва да бъде зачетено в последващите производства по индивидуални и колективни иски, за които то има обуславящо значение. На зачитане по индивидуалните производства подлежат и последиците на решението по иска по чл. 379, ал. 3 ГПК, тъй като то също установява със СПН нарушението във връзка с индивидуалните права на отделните увредени от нарушението лица.

Направен е преглед на проблема за изпълнителната сила на решението по иска и постановените мерки, като са изведени нейните обективни и субективни предели. По отношение на постановеното в производството по колективни иски решение са приложими правилата на изпълнителното производство, включително способите за извършване на заместимо или

незаместимо действие и преустановяване на бездействие чрез налагането на глоби. Това до голяма степен обуславя крайно незадоволителните резултати при реализация на тези решения. Като мярка за преодоляване на част от тези проблеми може да се разглежда предвидената в чл. 385 ГПК възможност ответникът да бъде осъден да плати определена сума, която да послужи за преодоляване на последиците от нарушението и ограничаването им в бъдеще. Поради практическите затруднения при определянето на подобни суми тази възможност също остава без практическа реализация. Същото до голяма степен важи и за свързаните с нея специални правила по отношение на разпореждането с обезщетението и дейността на общото събрание и комитета на увредените лица. С оглед това е обосновано и разбиране, че в тази си част уредбата се нуждае от цялостно преразглеждане, за което подходящ повод дава предстоящото транспониране на Директива 2020/1828 и предвидените в нея „мерки за обезщетение“. Анализирани са постановените с решението мерки, като са разграничени от привременните мерки с оглед тясната им връзка с постановеното решение. Обсъдено е възможното тяхно съдържание и връзката им с произнасянето на съда по формулирания от ищеца петитум по чл. 379, ал. 3 ГПК. Мерките, които се определят с решението, са тясно свързани с уважения иск и формираната по него СПН. Затова и те не могат да бъдат преразглеждани след влизане в сила на решението въз основа на факти, които са съществували до приключване на съдебното дирене от постановилия ги съд. Засегнат е проблемът за възможността при определяне на тяхното съдържание да бъде иззета компетентността на други органи. Анализирани са и въпросът за момента, от който се поражда изпълнителната сила по отношение на определените с решението мерки, като са изложени аргументи в подкрепа на тезата за незабавната им изпълняемост, както и против.

Направен е анализ на въпроса за разноските по делото, както и на разпределението на отговорността за разноските. Законодателното решение по този въпрос трябва, от една страна, да не изключва практическата възможност

такива производства да бъдат водени, а от друга, не трябва да се предоставят прекалено много стимули за предявяването на подобни иски. Анализът на действащата уредба и съдебна практика показва, че е намерено решение във връзка с изказаните в първите години след приемането на правилата на глава 33 на ГПК опасения относно непосилните размери на държавните такси в тези производства най-вече чрез определянето на тези иски като неоценяеми. Изразени са съмнения доколко подобен подход е удачен във всички случаи. Прилагането на общия режим на чл. 78 ГПК по отношение на отговорността за разноските в процеса също дава сравнително задоволителен резултат, като по-детайлна уредба би могла да се въведе относно правото и отговорността за разноски на конституираните в производството по чл. 383 ГПК лица. Обосновава се тезата, че тяхното отъждествяване с третите лица помагач за целите на разноските не е напълно оправдано, тъй като те упражняват в производство и собственото си право на иск и при определени обстоятелства те също би следвало да имат право да им бъдат присъдени сторените разноски в процеса. Това би представлявало още една гаранция, че колективният интерес се защитава адекватно.

В §3 са обсъдени особеностите при защитата срещу порочните решения в производството по колективни иски. По отношение на въззивното и касационното обжалване глава 33 на ГПК не съдържа специални правила, като единствено се изключва преценката за наличието на основанията за селектиране на решенията по чл. 280, ал. 1 ГПК. В тази връзка е обоснована тезата, че е оправдано това правило да се разпростре и по отношение на новата ал. 2 на чл. 280 ГПК. Като се има предвид естеството на въпросите, които се разглеждат по тези производства, има известно основание *de lege ferenda* да бъде изключена и приложимостта на чл. 280, ал. 3, т. 1 ГПК, доколкото в много от случаите цената на иска в производството по колективни иски не е въобще индикативна за важността и сложността на поставяните по тях въпроси.

От особеностите на предмета и страните в тези производства следват обаче и някои специфики при въззивното и касационното обжалване. Легитимирани да обжалват постановените в тези производства решение са ищецът и ответникът, както и конституираните по чл. 383 ГПК лица. Правото на въззивна и касационна жалба не е предпоставено от самостоятелна проверка по чл. 381 ГПК. По аргумент от чл. 386, ал. 4 във вр. с чл. 304 ГПК следва правото на жалба на неконституираните по реда на чл. 383 ГПК увредени от нарушението лица да бъде отречено. То следва да бъде отречено и по отношение на лицата, които са заявили че ще осъществят защитата си в самостоятелен процес. Правен интерес от обжалване на решението в частта на определените защитни мерки за ищеца е налице винаги, когато с него са определени различни от поисканите от ищеца мерки. Обжалването на решението по иска поддържа висящността на процеса и по отношение на поисканите във връзка с него мерки. Конституираните по реда на чл. 383 ГПК лица се конституират по аргумент от чл. 265, ал. 2 ГПК и пред въззивната и касационната инстанция като страна и когато не са подали жалбата. Това важи и по отношение на първоначалния ищец и ответника, когато жалба са подали само конституираните по чл. 383 ГПК лица. Съществено отклонение относно правомощията на въззивната инстанция по чл. 269, изр. 2 ГПК и обвързаността от посочените в жалбата твърдения за порочността на решението, както и относно възможностите делото да бъде попълнено от фактическа страна с нови факти и доказателствени средства, налагат засилените служебни правомощия на съда във връзка със защитата на колективния интерес. Ако първоинстанционният съд не е изпълнил служебните си задължения според чл. 385, ал. 4 ГПК, това процесуално нарушение следва да бъде поправено служебно от въззивната инстанция, независимо от наличието на нарочно оплакване в жалбата. Подобни правомощия би следвало да има и касационната инстанция.

По отношение на влязлото в сила съдебно решение в производството по колективни иски са приложими основанията за отмяна по чл. 303 ГПК. Законът изключва само приложимостта на чл. 304 ГПК, който въвежда отделно и самостоятелно от тях основание. Поради тясната връзка на определените с решението защитни мерки с постановления по предявения иск петитум и следващата от него СПН, на основание чл. 303 ГПК може да бъде отменено решението, постановено в производството по колективни иски и в частта, в която са определени защитни мерки. В случая, въпреки че дейността на съда при определянето на тези мерки се доближава до хипотезите на т.нар. спорна съдебна администрация, не съществува друг способ за защита, което обуславя и интереса от използването на извънредния способ по чл. 303 ГПК към решението и в тези негови части.

III. СПРАВКА НА ОСНОВНИТЕ ПРИНОСНИ МОМЕНТИ НА ТРУДА

1. Дисертационният труд представлява първи опит за извършване на цялостно изследване на института на колективните иски в българската литература.

2. Направен е целенасочен исторически и сравнителноправен анализ на института, което е позволило той да бъде поставен и разгледан в нов за българската процесуална литература контекст.

3. Изследвано е влиянието на правото на ЕС при формиране на националната уредба на института, както и перспективите за нейното развитие.

4. Анализиран е проблемът за възможността да бъдат водени колективни иски в случаите, когато с оглед особеностите на нарушението искът би следвало да се разгледа по реда на АПК (ЗОДОВ), както и проблемът относно

възможността да бъде воден колективен иск при наличието на договорни правоотношения между увредените от нарушението лица и ответника.

5. Изведени са характеристиките на понятието колективен интерес, в това число и въз основа на направения сравнителноправен преглед и прегледа на уредбата в правото на ЕС.

6. Обоснована е тезата, че процесуалното положение на лицата, предявили иска, се доближава в най-голяма степен до хипотезите на процесуална субституция от вида на суброгацията.

7. Обоснована е тезата, че конституираните по реда на чл. 383 ГПК лица имат положението на специфичен вид страна с по-ограничени процесуални права, която обаче е различна от третото лице помагач.

8. Анализирани са характеристиките на регламентираните в Директива (ЕС) 2020/1828 на Европейския парламент и на Съвета от 25 ноември 2020 г. относно представителни иски за защита на колективните интереси на потребителите и за отмяна на Директива 2009/22/ЕО представителни иски и е обоснован извод, че представителните иски представляват специален вид колективни иски, характеризиращи се с най-големи особености в случаите, когато с тях се иска определяне на т.нар. мерки за обезщетение.

9. За първи път в българската теория е разгледан цялостно проблемът за разгласяване на иска и моделите на организация на тези производства от гл. т. на възможното поведение на увредените от нарушението лица и обусловеността от тяхното поведение на последиците на постановеното по делото решение.

10. За първи път в българската теория цялостно е разгледан проблемът за определянето на привременни и окончателни мерки за защита в производството по колективни иски, като са анализирани различни негови аспекти, включително предпоставките за определяне на такива мерки, необходимостта с тях да не се стига до прекомерно увреждане на ответника, както и нуждата да се въведат допълнителни критерии за преценка.

11. За първи път са разгледани по този начин в теорията проблемите за обективните предели на решението по исковете по чл. 379, ал. 3 ГПК и зачитането на СПН на решението по исковете по чл. 379, ал. 3 ГПК.

12. За първи път е анализиран цялостно проблемът за разносните и отговорността за разносните в тези производства.

13. Новост в българската теория е изследването на оттеглянето и отказа от иск в производството по колективни иски.

14. Доразвита е тезата, че постановеното в тези производства решение може да бъде допълнено.

15. Обоснована е тезата за недопустимост на решението при признание на иска по въпросите, които са в засилените служебни правомощия на съда във връзка с определянето на мерки за защита, както и неприсъствено решение срещу ищеца.

16. За първи път в процесуалната литература са поставени някои въпроси, които въззивното и касационното обжалване на постановените решения в производството по колективни иски повдига.

17. Обоснована е тезата за възможността постановените в производството по колективни иски решения да бъдат отменени на основание чл. 303 ГПК, включително в частта на определените с тях защитни мерки.

18. Доразвита е тезата, че при иск по чл. 74 ТЗ, в случаите когато законодателят е предвидил той да подлежи на разглеждане по реда на производството по колективни иски, по отношение на отделните акционери не би следвало да се проверява наличието на условията по чл. 381 ГПК.

19. Обоснована е тезата, че наличието на специалните правила по чл. 186 и сл. ЗЗП не изключва възможността на засегнатите лица, когато те имат качеството на потребител, да предявят иск по чл. 379 и сл. ГПК.

20. Изведените в дейността на СЕС и ЕСЗПЧ по отношение на подобни на производството по колективни иски стандарти са отнесени към производството по глава 33 на ГПК.

21. В хода на изследването са установени редица несъвършенства на нормативната уредба, във връзка с което са направени и съответни предложения *de lege ferenda*, част от които са свързани със следното:

21.1. При наличието на отдавна утвърден в процесуалната система на България правен институт, който може да обясни това явление, би било много по-удачно, макар и този подход да се различава от този в някои други държави членки, в чл. 379 ГПК да бъде изцяло възприета фигурата на процесуалната субституция, *като формалният елемент, че искът се предявява от името на увредените лица, следва да отпадне.*

21.2. Доколкото в чл. 379, ал. 2 ГПК е уреден специфичен иск за установяване на определени факти, е желателно *да бъде изрично предвидена и възможността с него да бъдат установявани и други общи за правоотношенията с отделните увредени от нарушението лица факти от значение за отговорността на ответника* – например фактът на възлагане на работата по чл. 49 ЗЗД или други подобни на нея разпоредби.

21.3. Доколкото с иска се търси защита на широк кръг лица, като защитата на увредения интерес може да има и по-широко обществено значение, *предоставянето на съда на възможността да определи критериите за обособяване на класа на увредените от нарушението лица* би могло значително да повиши ефективността на производството по колективни иски и да спести продължителния процес по даване на указания от страна на съда към ищеца да конкретизира допълнително обстоятелствата, които би следвало да определят кръга на увредените от нарушението субекти. Това служебно правомощие би намалило и някои рискове от злоупотреби, доколкото поради възможността ищецът да определи свободно тези критерии,

съществува опасност искът да не служи за защита на реално увредените лица или неоправдано да служи за защита само на част от тях

21.4. Може да се предложи да се уредят специални правила, като във връзка с чл. 237, ал. 2 ГПК се допълни, че се *мотивира и защо съдът счита избраната мярка за подходяща*, а в чл. 237, ал. 3 ГПК, че *съдът не може да постанови решение при признание на иска и когато счита предложената мярка за неподходяща* с оглед защитата на увредения интерес.

21.5. Много по-добре в сравнение със съществуващото положение би било за разглеждане на иска в производството по колективни иски *да се определи проста такса*, която по размер да отразява реалния обем на извършваната от съда дейност, но в никакъв случай да не прави производството недостъпно. Мислимо е да се уредят и допълнителни възможности, като например таксата да не се внася изцяло още с предявяването на иска или освобождаване от държавна такса на легитимираните да предявяват такива иски юридически лица.

21.6. Приложението на правилото на чл. 78, ал. 10 ГПК по отношение на присъединилите се към иска лица едва ли е оправдано, когато след предявяване на иска първоначалният ищец се е дезинтересирал от производството, а искът е бил уважен именно в резултат на процесуалната активност на част от „приетите нови участници“ и техните процесуални представители. За да бъде въпросът за справедливото разпределение на разноските в подобни случаи разрешен, е препоръчително *да се установят нарочни правила, позволяващи на съда да възприеме по-гъвкав подход при произнасянето си по отговорността за разноските с оглед особеностите на случая и процесуалното поведение на страните в процеса*.

21.7. Няма съмнения, че колективните иски поставят за разглеждане от съда въпроси, които самият законодател е определил като особено значими, за което свидетелства и фактът, че по силата на изричното правило на чл. 386, ал. 3 ГПК чл. 280, ал.1 ГПК не се прилага в тези производства. Отделен е

въпросът, че определянето на цената на иска в производството по колективни иски е трудно може да отрази значенето, което спорът има за увредените от нарушението, както и за обществото като цяло. Като се има предвид това, изглежда оправдано *да бъде изключено по отношение на колективните иски изобщо приложението на чл. 280, ал. 3 ГПК.*

21.8. Целта на чл. 280, ал. 2 ГПК (нов ДВ, бр. 86 от 2017 г.) е да разшири достъпа до касационно обжалване, като допусне касационния контрол, когато е налице вероятна нищожност или недопустимост, или очевидна неправилност на въззивното решение, независимо от предпоставките по чл. 280, ал. 1 ГПК. Това правило не може да наложи обосноваването на наличие на въпросните квалифицирани пороци в случаите, когато законът не обуславя допускането до касационно обжалване от наличието на условията по чл. 280, ал. 1 ГПК. Причината, поради която при приемането на измененията от 2017 г. законодателят не е допълнил чл. 386, ал. 3 ГПК и с чл. 280, ал. 2 ГПК (нов ДВ, бр. 86 от 2017 г.), най-вероятно е именно разбирането, че въпросните нововъведени условия по никакъв начин не засягат достъпа до касационно обжалване в производствата по глава 33 ГПК, а дори и да се каса за пропуск, той най-вероятно е случаен. С цел избягване на всякакви възможни противоречиви интерпретации е желателно при бъдещи промени *чл. 386, ал. 3 ГПК да бъде изменен, като препращането към чл. 280, ал. 1 ГПК се замени с препращане към чл. 280 ГПК в неговата цялост.*

21.9. Може да се предложи изричното регламентиране на възможност *определените с решението защитни мерки да бъдат изменяни от постановилия ги съд, без да се предявява нов колективен иск.* Следва да се направи уточнение, че тази възможност би следвало да обхваща само новонастъпилите след приключване на съдебното дирене факти, доколкото новите факти, които могат да представляват отменителното основание по чл. 303, ал. 1, т. 1 ГПК с оглед стабилитета на решението, от което са част, би следвало да се релевират посредством извънредния способ по чл. 303 ГПК.

21.10. Като се има предвид, че в преценката на съда при определянето на подходящи мерки се включва и съобразяването на конкретните факти във всеки отделен случай, е желателно чл. 385, ал. 2 ГПК да претърпи известна промяна, като определянето на привременни защитни мерки, в случаите когато те са подходящи, бъде вменено в *задължение на съда*. Настоящата редакция на чл. 385, ал. 2 ГПК създава условия за противоречия относно пределите на тази преценка на съда и не я свързва с никакви конкретни критерии. В този смисъл, дори законодателят да реши да обуслови възможността да бъдат допускани подобни мерки и от преценката на други обстоятелства (отвъд това дали мерките са подходящи), е желателно в закона *да бъдат заложили конкретни критерии*, от които съдът да изхожда. Такива например могат да бъдат *вероятната основателност на иска; опасността от настъпването на сериозни и непоправими вреди; вероятността нарушението да засегне особено широк кръг лица; застрашаването на живота и здравето на хората и др.*

21.11. С оглед изключително сериозните последици, с които може да бъде свързано предварителното изпълнение на съдебното решение, що се отнася до определените с него окончателни мерки, е препоръчително техният режим да бъде регламентиран по-подробно, като в случай че се уреди в действителност тяхната незабавна изпълняемост, *се предвиди и възможността изпълнението им да бъде спряно от горната инстанция, докато спорът е висещ.*

21.12. С цел да бъдат преодолені всякакви възможни противоречия е желателно в специалните правила, посветени на защитата на колективните интереси на потребителите, да бъде предвидено изрично, *че те не засягат възможността увредените от нарушението лица да защитят правата си, вкл. посредством предявяването на иск по чл. 379 ГПК, подлежащ на разглеждане по реда на глава 33 ГПК.*

21.13. Желателно е законодателят да формулира чл. 186, ал. 2, т. 10 ЗЗП по-прецизно, като предвиди, че *е релевантно нарушаването и на други закони, имащи за цел защитата на интересите на потребителите.*

21.14. В случай че установи по делото липсата на някоя от предпоставките по чл. 2 от Наредба № 1/ 24.10.2006 г, съдът би следвало да прекрати производството, образувано от включена в списъка по чл. 164, ал. 1, т. 7 ЗЗП организация за защита на потребителите, като недопустимо. Въпреки че актът на съда по този въпрос несъмнено не се ползва със СПН, с оглед значението, което едно подобно установяване може да има за защитата на интересите на потребителите и разколебаното доверие в тази организация, може да се предвиди включването на нарочни правила в Наредба № 1/ 24.10.2006 г., които *да предвидят изпращането на тази информация на министъра на икономиката и индустрията, респ. възможността в този случай той да заличи съответната организация от списъка по чл. 164, ал. 1, т. 7 ЗЗП.*

IV. ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

- 1. Статия „Относно възможността спорът в производството по колективни иски да бъде доброволно уреден чрез съглашение“,** сборник с доклади от юбилейна научна конференция в чест на акад. Любен Василев „Актуални проблеми на частното право“, организирана от Институтът за държавата и правото при БАН, (16-17.09.2021 г). БАН, 2023.
- 2. Студия „Положение на засегнатите от нарушението лица, които не са предявили иска, в производството по колективни иски“,** достъпна на: <https://www.challengingthelaw.com/grajdanski-proces/polozhenie-zasegnati-litsa-kolektiven-isk/> - 2021 г.
- 3. Студия „Понятието колективен иск по смисъла на българския ГПК и необходимостта от неговото реформиране“** в научно редактиран

сборник от конференция: „7-th International scientific conference Ohrid school of law – 2021, Law reform: Reality or wishful thinking, Ohrid, Republic of North Macedonia, 21-24 October 2021 – 2021 г.

4. Студия „Кодификация на материята на колективните иски в контекста на защитата на конкуренцията“, приета за публикуване в сборник от конференция 8-th International scientific conference Ohrid school of law – 2022, Codification of the law: its role and significance in the contemporary legislations, Ohrid, Republic of North Macedonia, 12-15 май 2022 – 2022 г.

5. Статия „Правно положение на лицата, предявили иска в производството по колективни иски“, приета за публикуване в сборник от научна конференция по случай 110 години от рождението на професор Живко Сталев и 100 години от рождението на професор Витали Таджер „Актуални проблеми на частното право и гражданския процес“ – 2022 г.

6. Статия „Ролята и значението на съдийската дейност в изграждането и функционирането на правната система“, достъпна на: <https://lexart.bg/lexart-vrachi-dve-nagradi-za-otlichno-predstavayane-v-stazhantska-programa-fulbrayt-pri-srs/> – 2022 г.

7. Студия „За някои аспекти на предстоящите промени при защитата на колективните интереси на потребителите“, Сборник научни изследвания в памет на проф. П. Попов. С., Университетско издателство „Св. Кл. Охридски“, 2024.